

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
صَلَوةُ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى مَحْمُودٍ
وَأَنَّهُ أَنْجَانٌ لِلْكُفَّارِ

ط

دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهروド

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: تاریخ عمومی جهان

عنوان:

قوم ترکمن از خلال نگاشته های گردشگران خارجی

استاد راهنما:

دکتر حسن شادپور

استاد مشاور:

دکتر محبوبه اسماعیلی

نگارش:

نظر گلدي ايри

تابستان ۱۳۹۷

ی

سازمان پژوهش و فن آوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیانی از خداینه بجهان و اعظامه این که عالم ضرور است و همواره تأثیر بر احوال انسان دارد. مطهور پس داشت تمام بلند انش و پژوهش و تئوره ایست جایگاه و انجاهه دامتلای فرمک و تمن بشری، ما و اشیا و احتمالات علمی و انسانی و انجاهه آزاد اسلامی متهدی گردیدم اصول زیر را در فنایم خایت ہی پڑھوئی من تکریر و داده و از آن تعلی گنیم:

۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در ارتقای پی جعلی حقیقت و فناواری به آن و دوسری از مرکوزه نسان سازی حقیقت.

۲- اصل رعایت حقیق: الشرام به رعایت کامل حقیق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۳- اصل بالکیت مادی و معنوی: تهدید رعایت کامل حقیق مادی و معنوی و انجاهه و کیفر بکاران پژوهش.

۴- اصل منفع علمی: تهدید رعایت مصالح ملی و دنیو اشتمن پیشبرد توسعه کثود کیفر مراحل پژوهش.

۵- اصل رعایت انصاف و اهانت: تهدید اجتناب از مرکوز جاذب واری غیر علمی و حافظت از اموال، تجزیرات و متابع و اتصال.

۶- اصل رازداری: تهدید صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ہو کثود کیفر افزاد و نساده ای مرتب با تحقیق.

۷- اصل احترام: تهدید رعایت حریم ہاد فنایم تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از مرکوز حرمت گشتنی.

۸- اصل ترویج: تهدید رواج دانش و انسان نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و اشیا و احتمالات علمی و مربوط شدنی.

۹- اصل برداشت: الشرام به راست جویی از مرکوز رفتار غیر مردمی ای داعلام مورض نسبت بکانی که حوزه علم و پژوهش را بثبت ہی غیر علمی می آلیند.

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب نظر گلدي ايري دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپيوسته/دکترای حرفه اى/دکترای تخصصى در رشته تاریخ که در تاریخ ۱۳۹۷/۴/۱۶ از پایان نامه/رساله خود تحت عنوان " قوم ترکمن از خلال نگاشته های گردشگران خارجی " با کسب نمره و درجه ---- دفاع نموده ام بدینوسیله معهده می شوم:

۱- این پایان نامه/رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه / رساله قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی(هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

تقدیم به

استوارترین تکیه گاهم، دستان پر مهر پدر

سبزترین نگاه زندگیم، چشمان سبز مادر

که هر چه آموختم در مکتب عشق تان آموختم و هر چه کوشم هر گز قطره ای از دریای بی کران
مهر بانی تان را نتوان سپاس گفت.

همسرم همچو صمیمیت باران و این غنچه های باغ زندگیم، کامران، محمدصفا و سانا زجان که
تمام هستی ام از برای آنهاست و دوستان با مهر و عطوفتم که یک دل و یک صدا...

سپاسگزاری:

سپاس و ستایش مر خدای جلّ و جلاله که لطف و کرم بی کران خویش را شامل حان من نمود تا بتوانم پژوهش خود را به پایان برسانم و بتوانم گامی هر چند اندک در راه توسعه علمی ایران عزیز بردارم که: چو ایران نباشد، تن من مباد.

با سپاس از استاد با کمالات و شایسته، جناب آقای دکتر حسن شادپور که در کمال سعهٔ صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند و با کمال تشکر از سرکار خانم دکتر محبوبه اسماعیلی که وقت مفیدشان در تکمیل این پایان نامه را در انجام این پایان نامه داشتند.

و همچنین از استاد دلسوز، جناب آقای دکتر میرزا محمد حسنی که زحمت داوری این پایان نامه را منتقل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و نیز تشکر ویژه از استاد فرهیخته و صبور جناب آقای خانم دکتر اشرفی مدیریت محترم گروه که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های سازنده بارور ساختند.

و البته تمام اساقید گروه تاریخ عمومی جهان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهروд که لذت آموختن و یادگرفتن را در محضر پربارشان تجربه کردم.

و در پایان سر بر خاک آستان همه آنانی می‌سایم که به من آموختند راه شرف را.

فهرست مطالب

عنوان	
صفحه	
۱	چکیده.....
فصل اول: کلیات تحقیق	
۰	۱- مقدمه.....
۶	۱-۱ - بیان مسأله .....
۶	۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۹	۱-۳- سوابق تحقیق.....
۹	۱-۴ - اهداف تحقیق.....
۱۰	۱-۵ - سؤالات تحقیق .. ..
۱۰	۱-۶- فرضیه های تحقیق.....
۱۱	۱-۷- روش تحقیق .. ..
۱۱	۱-۸- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۱۱	۱-۹- روش گردآوری اطلاعات.....
۱۱	۱-۱۰- ابزار گردآوری اطلاعات.....
۱۲	۱-۱۱- قلمرو زمانی و مکانی تحقیق.....
۱۲	۱-۱۲- سازماندهی تحقیق.....
فصل دوم: تعاریف تحقیق	
۱۴	۲-۱- وجه تسمیه واژه ترکمن.....
۱۴	۲-۲- پیشینه تاریخی و ماهیت واژه ترکمن.....
۱۶	۲-۳- تاریخ ترکمن.....
۱۸	۲-۴- پراکندگی جمعیت ترکمنها.....

۲۹.....	۵-۱-املای کلمات ترکمنی
۱۹.....	۶-۱-طوابیف و تیره ها
۲۰.....	۷-۱-قراقویونلو، قره قویونلو
۲۰.....	۸-۱-ویژگی های نژادی
۲۱.....	۹-۱-نظام اجتماعی و اقتصادی
۲۲.....	۱۰-۱-ترکمن ها، اقوامی با سنت دیرین
۲۲.....	۱۱-۱-ازدواج
۲۲.....	۱۲-۱-آتش در باور ترکمن ها
۲۳.....	۱۳-۱-برخی اعتقادات و باورهای خرافی در بین ترکمن ها
۲۴.....	۱۴-۱-مذهب و روحانیت
۲۵.....	۱۵-۱-برخی اعتقادات دینی ترکمن ها قبل از اسلام
۲۶.....	۱۶-۱-ذکر خنجر
۲۷.....	۱۷-۱-موسیقی ترکمن
۲۷.....	۱۸-۱-مرثیه خوانی
۲۸.....	۱۹-۱-طوابیف و قبایل مقدس ترکمن ها
۳۰.....	۲۰-۱-اعتقاد به نیروهای نامرئی
۳۱.....	۲۱-۱-ویلیام آیرونز
۳۱.....	۲۲-۱-آرمینیوس و امبری
۳۳.....	۲۳-۱-ژنرال اسکوبیلوف
۳۳.....	۲۳-۲-۱-نابودی گوگ تپه توسط ژنرال اسکوبیلوف
۳۴.....	۲۳-۲-۲-قتل عام تراکمه

فصل سوم: بررسی نگاشته های سیاحان خارجی

۱-۳-وجه تسمیه ترکمانان.....	۳۸
۲-۳-توصیف شهرهای ترکمان نشین.....	۴۰
۳-۳-پوشش ترکمانها از نگاه سیاحان.....	۴۱
۴-۳-مهما نوازی ترکمنها.....	۴۱
۵-۳-زن ترکمن.....	۴۴
۶-۳-شامانیزم و مذهب ترکمانان.....	۴۵
۷-۳-ازدواج در فرهنگ ترکمنی.....	۴۶
۸-۳-نظام اجتماعی سیاسی تراکمها.....	۴۷
۹-۳-زبان ترکمنها.....	۵۱
۱۰-۳-شمایل ترکمنها.....	۵۳
۱۱-۳-استحکامات و شهرهای ترکمن نشین.....	۵۵
۱۲-۳-مزار در فرهنگ ترکمان.....	۵۸
۱۳-۳-اعتماد در بین مردم.....	۵۹
۱۴-۳-ترکمانها و تاخت و تاز به آنها در خراسان.....	۶۰
۱۵-۳-یورش های تراکمها.....	۶۳
۱۶-۳-خلق و خوی ترکمنها.....	۶۷
۱۷-۳-اسب و قالی و تجهیزات ترکمن.....	۶۹
۱۸-۳-مختومقلی در بین مردم ترکمن.....	۷۰
۱۸-۳-زیستگاه ترکمانها.....	۷۱
۲۰-۳-قبیله گوگلان.....	۷۵
۲۱-۳-قبیله یموت.....	۷۶

۷۸	۲۲-۳ کار و تلاش ترکمن‌ها
۸۱	۲۳-۳ قدرت لایتنهای ترکمنان
۸۲	۲۴-۳ روابط روسیه با ترکمانان
۸۴	نتیجه گیری:
۸۶	پیشنهادات
۸۷	منابع:

ق

چکیده

این پژوهش که با عنوان قوم ترکمن از خلال نگاشته های سیاحتان خارجی می باشد، در صدد است که مردم این قوم را از بین نگاشته ها و نوشه های مسافران و گردشگران خارجی بررسی کند. گردشگران زیادی همچون سوزوکی از ژاپن، آرمینیوس و امبری از مجارستان، الکس بارنز از انگلیس، جیمز بیلی فریزر، مسیو بهلر فرانسوی و..... از ایران زمین و بخصوص مناطق ترکمن نشین بازدید و به کندوکاش پرداخته اند. این سیاحتان سعی کرده اند تصویری درست از وضعیت دیار سفر و مردم آن در گذشته به دست دهنند. شاید یکی از مأخذ معتبر آشنای نسل های بعدی از شرایط خاص جغرافیایی و تاریخی بخش هایی از زادگاه خود بدست بیاورند. اهمیت انکاس دقیق و بی غرضانه منازل سفر و مردم و اوضاع و احوال اجتماعی و سیاسی مناطق ترکمن صحرا در سفرنامه ها از لحاظ جغرافیایی و تاریخی نیز بر صاحب نظران پوشیده نیست ولی آنچه موجب تأسف می باشد این واقعیت است که برخی از سفرنامه ها گرچه ممکن است که به ظاهر از لحاظ توصیف دقیق مشاهدات واجد اهمیت باشد، ولی غالباً با اظهارنظرهای شخصی همراه است که منصفانه نیستند و گرایش تعصب آمیز فکری، مذهبی و سیاسی سیاح را منعکس می کنند. اکثر سیاحتان قبل از حضور در ترکمن صحرا با پیشینه ذهنی منفی سفر کرده اند و با وجود برخوردهای بسیار مثبت، باز هم نظرشان در مورد ترکمن ها برنگشته است. در این پژوهش سعی شده که بدون جانبداری از قوم ترکمن، گزارش های سیاحتان را در پایان نامه انکاس داده ایم. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و با مراجعه به سفرنامه های سیاحتان خارجی و اندکی از مسافران داخلی و سایت های معتبر داخلی و خارجی انجام شده است.

کلمات کلیدی : قوم ترکمن ، سیاحتان ، خارجی

قومیت‌ها گروه‌های مختلف اجتماعی یک ملت می‌باشند که با اعضای درون گروهی خود، اشتراک زبانی، فرهنگی، ادبی و نژادی دارند و با دیگر گروه‌های همان ملت از طریق زبان ملی در ارتباط هستند. اقوام مختلف درون یک کشور از همه جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و نیز زبان و ادبیات ملی منافع مشترک دارند. اهداف قومی در زیرمجموعه آرمان‌ها و کارکردهای ملی قرار می‌گیرند و هیچ گاه کشمکش و تعارض با منافع ملی ندارند. آن چنانکه زبان ترکمنی هویت قومی ترکمن است.

ملّت ترکمن، در طول سالیان دراز با گسترش علم، هنر، فرهنگ و تشکیل امپراطوری‌های بزرگ از جمله سلجوقیان، خوارزمشاهیان، آق قویونلو، قارا قویونلو و افشاریان تاریخ پر فراز و نشیبی را پشت سر گذاشت. اماً یکی دو قرن گذشته قرن خوبی برای آنها نبود. ترکمن‌ها اولین حکومت کاملاً مردمی و دموکراتیک در دنیا را بر اساس مبانی بزرگ انسانی و اخلاقی داشتند. اماً متأسفانه به دلیل بروز برخی مسائل از جمله عدم اتحاد و جنگ طوایف مختلف با یکدیگر، حمله حکومت‌های همسایه، از جمله استعمار روسیه باعث شد تا در قرن گذشته در وضعیت بسیار ناگواری به سر برند. قوم شناسان، سیاحان و نویسندها بسیاری از سرزمین آنها دیدن کرده اند و در کتاب‌ها و یادداشت‌های خود درباره رفتار، اخلاق و شخصیت آنها نوشته‌اند.

یکی از این ایلات مهم در تاریخ این سرزمین، ترکمن‌ها بودند که اینان در طول تاریخ ایران خود بانی حکومت‌هایی چون سلجوقیان و ترکمانان آق قویونلو و قراقوئیلو بودند و مضافاً بر اینکه در طلوع و غروب بسیاری از حکومت‌ها در طول تاریخ ایران نقش بسزایی داشتند. مثال بارز این مطلب در تاریخ معاصر ایران نقش و کمک ترکمانان در برپایی حکومت قاجارها می‌باشد. ایل قاجار که مدّت‌ها در عرصهٔ شطرونچ سیاست ایران سرباز پیاده‌ای بیش نبود، به واسطهٔ اتحاد با ترکمانان از اواخر عهد صفوی آنچنان بر قدرت و نفوذ خود در منطقه استرآباد افزودند، به حدّی که برای تصاحب قدرت در ایران امیدوارتر و مصمم‌تر شدند.

در این دوران نقش ترکمن‌ها از دو نظر حائز اهمیت است. اولاً: اتحاد ایلات ترکمن به خصوص یموت‌ها با ایل قاجار موجب افزایش قدرت نظامی قاجارها شد که این اتحاد تا زمان تثبیت پادشاهی آقا محمد خان قاجار دوام داشت. ثانیاً: منطقهٔ ترکمن صحرا مأمن و پناهگاه مطمئنی برای سران قاجار بود که در هنگامهٔ شکست‌ها و یا احساس خطر جان بدانجا پناه می‌بردند و با رفع خطر در فرصتی مناسب به یاری ترکمانان به تکاپوهای بعدی

خود می‌پرداختند. نتیجه مهم اتحاد قاجارها با ترکمانان تأسیس سلسله‌ای در ایران بنام قاجاریه بود. اما این اتحاد و همکاری چندین دهه قاجار و ترکمن با تأسیس و تثبیت حکومت قاجارها به پایان رسید چرا که آقا محمد خان مؤسس حکومت به پاس، آن همه جانفشنی‌ها، حمایت‌ها و پناه دادن‌های ترکمانان به خانواده قاجار در طول سالیان گذشته، بزرگترین پاداش خود را به متحдан قدیمی خود با بر پا کردن مناره‌ها از سر ترکمانان داد. در این باره آرمینیوس وامبری سیاح اهل مجار در سیاحت‌نامه خود اینچنین می‌نویسد: «اگر شمشیر ترکمنها نبود آغامحمد خان هرگز موفق نمی‌شد خاندان خود را برقرار کند چادر نشینان [ترکمانان] این مطلب را بخوبی می‌دانند و غالباً از بی‌وفایی قاجارها که از زمان فتحعلی‌شاه به کل آنها را رها نموده و حتی مستمری قانونی سالیانه بعضی از رؤسای آنها را قطع کرده اند شکایت دارند.»

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسائله

ترکمن‌ها - در منابع شرقی - از اعقاب قبایل اغوز و از تیره قره قویونلوها هستند که در شمال دریای آرال زندگی می‌کرده اند و در حدود قرن دهم میلادی، با گسترش امپراطوری سلجوقی به سوی جنوب و غرب مهاجرت کرده‌اند. بعضی از قبایل در سرزمینی مسکن گزیدند که بعدها به نام آنها نامیده شد. از حدود قرن دهم میلادی به بعد در نوشه‌های جهانگردان و جغرافیدانان عرب به اسم ترکمن برمی‌خوریم. بین سالهای ۱۸۷۹ و ۱۸۷۵ آخرین منطقه ترکستان به تصرف روس‌ها در می‌آید و به امپراطوری تزاری و سپس در سال ۱۹۲۵ به اتحاد جماهیر شوروی ضمیمه می‌شود. ترکمن‌ها، مردمانی با فرهنگ و سنت‌های کوچ‌نشینی به مدت چندین دهه، تحت سیاست روسی‌سازی قرار می‌گیرند که با سیاست اسکان و اشتراکی‌سازی شوروی شدت می‌یابد. ملت ترکمن، در طول سالیان دراز با گسترش علم، هنر، فرهنگ و تشکیل امپراطوری‌های بزرگ از جمله سلجوقیان، خوارزمشاهیان، آق قویونلو، قارا قویونلو و افشاریان تاریخ پر فراز و نشیبی را پشت سر گذاشت. اما یکی دو قرن گذشته قرن خوبی برای آنها نبود. متأسفانه به دلیل بروز برخی مسائل از جمله عدم اتحاد و جنگ طوایف مختلف با یکدیگر، حمله حکومت‌های همسایه، از جمله استعمار روسیه باعث شد تا در قرن گذشته در وضعیت بسیار ناگواری به سر برند. قوم‌شناسان، سیاحان و نویسنده‌گان بسیاری از سرزمین آنها دیدن کرده‌اند و در کتاب‌ها و یادداشت‌های خود درباره رفتار، اخلاق و شخصیت آنها نوشته‌اند که در ذیل به بعضی از آنها اشاره خواهیم کرد: کاپیتان ناپیر یکی از فاضل‌ترین افسران انگلیسی، چندین بار ترکمن‌ها را ملاقات کرد. او اطلاعات جالب و واقعی درباره امور ترکمن‌ها داده است. او راجع به شخصیت ترکمن‌ها نوشت: «در وهله اول چنین به نظرم می‌آید که شخصیت ترکمن‌ها به صورتی ناصواب ارزیابی شده است. آنها به هیچ وجه آنطور که همسایه ایرانی آنها (حکومت قاجار)، آنها را وحشی غارتگر محض ترسیم می‌کنند، نیستند. از آنچه دیده و شنیده ام، من یک ترکمن عادی را خیلی باهوش، زیرک و حساس به مصالح خودش تعریف می‌کنم. بی‌شک تحت تأثیر یک حرکت آنی، اما نه تا آن حد که او را از مصالح خودش غافل کند، اقدام می‌کند و در عین حال با داشتن اطلاعات خوب سیاستمداری بزرگ هم می‌باشد. چون از کودکی عادت به زندگی آزاد جستجوگرانه داشته، هر چه بُوی «منع» می‌دهد در وهله اول بنظرش ملال آور می‌آید، اما بنظر نمی‌آید که قادر به رعایت نظم نباشد.»

وامبری نوشت: «عشق به مهمان نوازی آنها، شجاعت آنها و بخصوص علاقه بی‌پایان آنها به آزادگی و استقلال به یک اندازه مستحق ستایش اند».

این پژوهش در صدد هست که به این پرسشها پاسخ دهد که: کدامیک از سیاحان خارجی از مناطق ترکمن نشین بازدید داشتند؟ در بین نگاشته‌های گردشگران خارجی به کدام خصوصیات و خلق و خوی ترکمنان اشاره شده است؟ از نظر نویسنده‌گان و مفسران کشورمان، مواردی که سیاحان خارجی درباره ترکمنان بیان داشتند صحیح بوده یا نه؟ و در نهایت به این هدف خواهیم رسید که سیاحان خارجی با چه هدف‌هایی به کشورمان بخصوص مناطق ترکمن نشین مسافت کرده‌اند.

۲-۱- اهمیّت و ضرورت تحقیق

از جمله اقوامی که در ایران و جهان جمعیت قابل توجهی دارد قوم ترکمن هست. ولی متأسفانه در بیشتر کشورها از جمله ایران به علت اقلیت جمعیتی در امور آموزشی توسعه دولت کم توجهی می‌شود. در آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها می‌توان آموزش زبان ترکمنی راه انداخت و به بررسی وضعیت گذشته این قوم و زبان رسمی آنها پرداخت. بررسی قوم ترکمن در خلال نگاشته‌های سیاحان و گردشگران ایرانی و خصوصاً خارجی بر ارزش و اهمیت این زبان و قوم می‌افزاید. به علت نبود این مسائل، این قوم روز به روز در بین اقوام غالب هضم شده و نوع گفتار و فرهنگ مردم قوم ترکمن عوض می‌شود. پس اموری همچون نوشتن پایان نامه و رساله کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا راهی است تا بتوان این قوم قدیمی و ریشه دار را از نابودی و فراموشی مطلق همچون بسیاری از اقوام و لهجه‌های دیگر داخلی و خارجی نجات داد.

۳- سوابق تحقیق

سفرنامه‌ها حاوی اطلاعات ارزنده‌ای از شرایط و ویژگی‌های زندگی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، آداب، سنت و تاریخ ملت‌های مختلف هستند که از سوی سیاحان، جهانگردان و گردشگران با تحمل سختی‌ها و مشکلات سفر، که هر لحظه امکان تارومار وسائل همراه و سوء قصد به جانشان دور از انتظار نبود، نسبت به تهیه و انتشار آنها اقدام کرده‌اند.

آن‌ه دوری کریمی از نویسنده‌گان و پژوهشگران شناخته شده منطقه است که در عرصه‌های مختلف فرهنگ و

ادب و تاریخ تلاش ارزنده و خستگی ناپذیری را دنبال می‌کند. وی درباره سفرنامه‌هایی که نسبت به جمع‌آوری آنها اقدام کرده است، گفت: همانطوری که گفته‌اند جوینده یابنده است، در پی تحقیقات گستردگام، در بخش‌های فرهنگ و ادب، آداب و سنت و تاریخ به ۵۰ سفرنامه دست یافتم. که انشالله به مرور درباره هر یک از آنها کار تحقیقاتی و پژوهشی انجام خواهم داد.

آن دردی کریمی در خصوص منابع مورد استفاده برای تألیف، نویسنده‌گی و انتشار کتاب (در میان ترکمن‌ها) خاطر نشان کرد: برای انتشار این کتاب بر روی ۷ سفرنامه با تأکید بر (وضعی سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و تحولات مرتبط با اقلیت‌های دینی در دوره قاجاریه) کارکرده است.

سفرنامه فریزر معروف به سفر زمستانی، اثر جیمز بیلی فریزر (انگلیسی) است که وی از طریق عثمانی به آذربایجان و به تهران سفر می‌کند. جیمز فریزر درباره ترکمن‌ها مطالب زیادی نوشته است. البته اکثر مطالبش انتقادآمیز و توهین‌آمیز است که حذف شده‌اند.

تورکمن‌لر آراسیندا [در میان ترکمن‌ها]، اثر هنری دوکولیوف بلوک ویل (فرانسوی) است که درباره جنگ سال ۱۹۶ میلادی بین ترکمن‌های تکه به رشتۀ تحریر درآمده است.

سفرنامه سوم خیوه اثر مک گاهان آمریکایی است. در تاریخ آمده است، در این جنگ (۱۸۷۳ میلادی) یموت‌ها تا حدی در برابر روس‌ها ایستادگی و مقاومت می‌کنند اما روس‌ها با شدت بخشیدن به حملات خود یموت‌ها را تارومار کرده و جنایات زیادی بر علیه آنها مرتکب می‌شوند.

چهارمین سفرنامه (سفری از استانبول به آسیای میانه) اثر محمد امین افندی است که وی از طریق شاه قدم و کمیش دپه به خیوه سفر می‌کند و مطالب خود را درباره ترکمن‌ها جمع‌آوری می‌کند.

پنجمین سفرنامه تحت عنوان (جنگ در ترکستان) شامل سفراسکوبلوف بین سال‌های ۱۸۸۰ تا ۱۸۸۱ است. البته این سفرنامه را اسکوبلوف نوشته ولی بنام وی منتشر شده است وی در جنگ دوم گوگ دپه بعنوان فرمانده نظامی شرکت داشت.

ششمین سفرنامه تحت عنوان (سیاحت در ماوراءالنهر) اثر محمد محمد ظاهربیکی نویسنده تاتار است که وی از تاتارستان حرکت کرده و مقصد سفرش هم بخارا بوده است. در این سفر ترکمن‌ها در مسیر سفرش قرار داشتند و این امر در تکمیل سفرنامه اش نقش مهمی داشت.

عنوان هفتمنی سفرنامه (تحف بخارا) اثر میرزا سراج الدین حاج میرزا عبدالرئوف است. وی در عمرش سه بار اقدام به سفر می‌کند که دو بار آن به ایران بوده و در میان گوگلانها و یمومت‌ها و ترکمنستان فعلی حضور یافته و سفرنامه خود را تکمیل می‌کند.

با نگاهی به منابع تاریخ ترکمن متأسفانه وجود حب و بعض نویسندهای را به آشکار می‌توان دید. تئوری مبنی بر مستندات و واقعیت‌های تاریخی می‌تواند مرزهای بین واقعیت و افسانه را تفکیک کند و از سطحی‌نگری به تاریخ ترکمن ممانعت نماید. آمیختگی تاریخ به روایات شفاهی شکنندگی دیدگاه‌های تاریخ ترکمن را بیشتر می‌کند. همچنین آرمان‌گرایی و تلفیق تاریخ و حماسه و گاهی اصالت اسطوره خدشه اساسی به پژوهش‌های بنیادین تاریخ ترکمن وارد می‌کند. فلذًا بنظر می‌رسد کوشش واقع بینانه در پردازش مقوله تاریخ ترکمن حائز اهمیت فراوان است و پرهیز از افتادن در ورطه هر یک می‌تواند منتج به ارائه تئوری‌ها و نظریه‌های تاریخی ترکمن گردد که در مقرن به واقعیت بودن آنها تردیدهای فراوانی وجود دارد کرده است.

با وجود کتابهای فوق در نگارش این پایان نامه از سفرنامه‌های زیر بیشترین استفاده را کردیم. چون بحث ما در این تحقیق نظرات ساحان خارجی در مورد قوم ترکمن هست به این دلیل از گردشگران و سیاحان بزرگی همچون آرمینیوس و امبری، مانزی، لیدی مری شیل، کلنل بیت، هنری فیلد، مسیو بهلر، آلکس بارنز، جیمز بیلی فریزر، شین جوئ سوزوکی، ابوت آنسول، ولادیمیر بارتولد و نویسندهای بزرگ ایرانی همچون، امین الله گلی و اسدالله معطوفی استفاده شده است.

مانزی، پتر ایوانوویف، ۱۳۷۲، سفرنامه ترکمنستان (ماوراءالنهر)، ترجمه مادروس داودخانف، به کوشش جمشید

کیانفر، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی

لیدی، مری شیل، ۱۳۶۲، خاطرات سفر لیدی، ترجمه حسین ترابیان، نشر نو، تهران

بیت، کلنل، ۱۳۷۸، سفرنامه خراسان، ترجمه روشنی و رهبری، نشر یزدان

فیلد، هنری، ۱۳۷۸، مردم‌شناسی ایران، ترجمه عدالله فریار، نشر سمت، تهران

بهلر، مسیو، ۱۳۸۹، سفرنامه بهلر (جغرافیای رشت و مازندران)، ترجمه علی اکبر خداپرست، انتشارات توسع،

تهران

بارنز، آلکس، ۱۳۷۳، سفرنامه بارنز (سفر به ایران در عهد فتحعلی شاه قاجار)، ترجمه حسن سلطانی فر، موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

فریزر، جیمزبیلی، ۱۳۶۴، سفرنامه فریزر (سفر زمستانی)، مترجم دکتر منوچهر امیری، انتشارات توسع، تهران سوزوکی، شین جوء، ۱۳۹۳، سفرنامه در فلات ایران، ترجمه هاشم رجبزاده، انتشارات طهوری، تهران آنسول، ابوت، ۱۸۴۷، گزارش سفر به سواحل بحر خزردر طول اول، اسناد وزارت امورخارجه انگلستان:

محرمانه، شماره ۱۳۶۶ ترجمه: داًتر احمد سیف رابینو، آرتور. (۱۳۶۶). سفرنامه مازندران و استرآباد، مترجم غلام رضا مازندرانی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب

وامبری، آرمینیوس. ۱۳۷۰. سیاحت دروغین در خانات آسیای میانه، مترجم فتحعلی خواجه نوریان، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب

بارتولد، واسیلی ولادیمیر، ۱۹۲۸، تاریخ سیاسی و اجتماعی آسیا مرکزی، ترجمه علی محمد زهما، تهران: ابن سینا.

۱-۴- اهداف تحقیق

هدفهای اصلی:

- ۱- بررسی وضعیت قوم ترکمن در بین نوشه های سیاحان خارجی
  - ۲- آشنایی با نویسندهای سیاحان خارجی سفرکننده به مناطق ترکمن نشین
- هدفهای فرعی:

- بررسی صحّت و سقم نوشه های سیاحان خارجی در مورد قوم ترکمن

۱-۵- سؤالات تحقیق

- ۱- کدامیک از سیاحان خارجی از مناطق ترکمن نشین بازدید داشتند؟
- ۲- مردم قوم ترکمن با سیاحان خارجی چگونه برخورد می کردند؟
- ۳- سیاحان خارجی با چه هدفهایی به کشورمان بخصوص مناطق ترکمن نشین مسافرت کرده اند؟